

COLINDA - DOCUMENT ETNOFOLCLORIC CU MĂRCI SPECIALE

*Dr. GERMINA COMANICI
Dr. RADU MAIER*

Cuvântul rostit, ca și actul performant în cadrul temporal pertinent semnificabil - așa cum se decupează segmentul celor 12 zile între Crăciun și Bobotează - devine un instrument magic adjuvant omului. Așa zisa magie a cuvântului are un rol simpatetic, limba constituindu-se în sintagme, ce folosesc ca expresie cuvântul valorificat artistic atât sub forma expresiilor "îndătinate", cât mai ales a textelor formalizate.

Și ce este colinda, decât forma cea mai rafinată poetic, cea mai elaborată ca imagine și prozodie, în care cuvântul își execută cea mai penetrantă forță magică benefică, exprimând aspirațiile umane fundamentale: bunăstare materială, prestigiul familial, confortul spiritual adus de veselie și optimism.

Arborescența speciei impune o serie de circumstanțe de timp și de loc, condiționarea de persoană (vârstă, sex, stare maritală) reprezentând elemente ce relevă bogăția și diversitatea textelor.

Deși pentru o categorie de colinde modul fabulos de tratare este tipic, descifrarea simbolurilor evidențiază - la proporții superlative - aspectele fundamentale ale existenței umane. Nu negăm că alegorismul, ca procedeu poetic poate duce la sugerări cu caracter critic, dar scara valorică a tratării poetice este atât de amplă, încât nu infirmă, ci dimpotrivă incubă și elemente ținând de sfera realității. Elementele din registrul real al vieții cotidiene în colinde constituie totuși o componentă chiar dacă ele nu au un caracter manifest, trebuie abstrase prin forarea textului, ceea ce vom încerca selectiv să conturăm. Dacă colinda a stat în atenția cercetătorilor mai mult sub aspectul funcțional-structural și al valențelor sale poetice, analizată mai mult ca valoare în sine și mai puțin raportată contextului ceremonial sau realităților culturale românești, noi vom sublinia valoarea documentară

I. Un prim aspect este cel al relației dintre text și context ceremonial.

Elementele din ceremonial se convertesc în fapte literare, de multe ori mărturii autentice și unice - prin dispariția notelor. Desigur, afirmând, că textul folcloric al colindei conține informații de ordin documentar, nu cădem în exagerarea de a căuta în poezie izvorul de reconstituire integrală a palierului ritual, dar evidențiem aspecte de relevanță.

Este interesant faptul, că însuși textul de colindă sacră, ideea vechimii obiceiului, ca obicei al pământului, normă cutumiară cu valoare exemplară, sub controlul "cetelor de bătrâni" ca organism juridic comunitar:

“Dar mi-s vineți porumbei
Și sunt juni colindători,
li pe noi ne-am colindat
C-așa-i legea din bătrâni
Din bătrâni din oameni buni¹”

De asemenea prestigiul darurilor este considerat o normă de viață social cutumiară, așa cum îl consacră un text cules de noi în 1987 în Porumba, Sibiu, aflat în arhiva institutului cu două decenii înainte:

“Ei frumos ne-a dăruit
C-un colac de grâu
Cu vreo doi trei colăcei
C-așa-i legea pe la noi
Să-i aibă de sărbători²”

Puține mențiuni cu caracter etnografic s-au conservat privind prezența butucului de Crăciun la români, cu atât mai prețioase fiind evocările din colinde:

“Ia te scoală ici domn bun
și fă focul mare, mare
Și aprinde-o lumânare³”

sau “Scoală gazdă, suflă-n zor
Și ne țipă câte-un coc⁴”

Un act ritual specific scenariului colindului este menționat în colinde: actul ritual al revărsării grâului pe masă de către gazdă, la intrarea colindătorilor în casă:

“Tindă masă-n toată casa
Peste masă grâu revarsă⁵”

II. Deși în colindă reprezentările imaginare, ca modelare în viziunea ideală a realului converg spre o distanțare față de orizontul practic concret de viață al țaranului român, motiv pentru care colinda prea puțin sau deloc analizată în lumea valorii sale documentare, relația cu praxisul este prezentă. Colindele pot reprezenta o sursă documentară, care ipostaziază la modul poetic elaborat, realități tipice orizontului de viață tradițională rurală.

Deși unii specialiști (Petre Caraman, Tache Papahagi) au contestat caracterul agrar al colindei românești, materialul folcloric concret relevă dimpotrivă, existența unui real orizont de viață agrar evocat în colinde: elemente descriptive cu valoare informațională similară documentului istoric și etnografic, simboluri agrare, elemente de etică conexe muncii plugarului. De altfel, exemplele pe care, succint, le vom comenta, vin să susțină afirmațiile marelui cărturar P. P. Panaitescu “Dacă Miorița este legată de mediul păstoresc, colindele sunt legate de cel agricol.”⁶ Analiza textelor de colindă relevă faptul, că acestea conservă stadii mai arhaice și diversificate decât ritualurile agrare. Cercetările care s-au efectuat privind filiația cântec de seceră-colinde au demonstrat anterioritatea colindei. Într-un text de colindă din Munții Apuseni - prea lung pentru a-l putea cita, apar toate etapele activității agrare, prezente în textul Plugușorului și cel al Cântecului de

seceriș. Colinda se numește "colindă a grâului" sau "colinda cununii" și este deseori asociată cu gestul ritual al așezării cununii de spice peste colacul de grâu. Textul de colindă conține o serie de elemente cu reală valoare documentară: informații legate de practica agricolă, instrumentul agricol, numai din lemn, confecționat în cadrul gospodăriei, etapele activității agrare, sistemul de arătură, sistemul de legare a snopilor.⁷

Ceea ce apare evident în întreg ciclul de manifestări, ceremonialul de Crăciun și de Anul Nou este valoarea socială care se acordă grâului, element primar și finit al activității agrare în eternul ciclu sămânță - roade. În disputa dintre grâu, tei și brad, numai grâul apare cu conotația sacrată de "sfânt":

"Sfântul grâu zice-are
Eu sunt domn mai mare
Că din mine-și fac
Prescuri și prinoase
La zile frumoase"⁸

Numai colacul de grâu curat este consacrat ca dar. Copt din alte cereale, el este refuzat de colindători, care în semn de ofensă părăseau casa:

"Și colacul lui Crăciun
Să fie de grâu curat
Să-l băgăm și noi în sac
Să nu fie de secară
Că ne dă pe ușă-afară"⁹

Cadrul ocupațional nu s-a constituit univalent, raportat doar la activitatea agrară, ci a fost pentru toate zonele țării sistem mixt agro-pastoral.

Caracterul agrar al colindei se referă nu numai la acte, simboluri sau imagini, dar și în reflectarea unei mentalități tipice unei civilizații de agricultori și crescători de animale. Valorile etice acordate bunului gospodar ce-și formează fii în spiritul muncii apar direct exprimate:

"Ferice de ăst domn bun
De trei fii ce le-o d-avut
Unul d-umbla cu plugul
Unul pasce oile
Unul sapă viile"¹⁰

Cadrul ocupațional tradițional apare poetizat în colindă nu numai în cadrul celor două ocupații tradiționale, ci raportat și la meșteșugurile tradiționale, componentă importantă a civilizației sătești. Astfel, într-o colindă intitulată "a plugarului", referire directă la activitatea agrară este concentrată doar la două versuri finale, pe când conținutul tratează o temă deosebit de semnificativă și originală, descrierea construcției unei case de lemn, în tehnici specifice arhitecturii tradiționale:

Colo-n sus mai din sus	Boii în jug îmi prindeau
Colo-n jos mai din jos	În pădure se duceau
Trei meșteri, trei meșteri mari	Meșterii se agățară
Meștereau și meștereau	Meștereau și meștereau
În pădure se duceau	Lemne mi le încheiau

Lemne multe-mi doborau
Acasă ei îmi veneau
lipeau, o văruiau
Când gata cu ea erau
Meșterii așa-mi grăiau:"

Cu lanțuri o lăturuiau
Cu bârne o îmbârneau
"Să trăiești, gazdă trăiești
Ca să ti-o stăpânești
Iar acu să te gătești
La câmp gazdă să pornești"¹¹

III. Unul din resturile colindatului - manifest în toate secvențele colindatului și sub toate formele de exprimare - context social, act ceremonializat, text organizat - vizează funcția maritală. Succint colinda formulează:

"Slobozim Câșlogile

Să mărităm fetele,

Umblați feciori

Să vie pețitori"¹²

Ampla bogăție și varietate a colindelor de fată și flăcău certifică funcția maritală a obiceiului, limbajul reprezentărilor imaginare - chiar dacă distanțat sau uneori voalat - modelează - la modul ideal - acest aspect al vieții reale: pregătirea tinerilor în vederea marelui eveniment al căsătoriei.

Colindele de fată transpun frecvente elemente din sfera vieții practice, etalând hărnicia, conturând viața casnică insistând cu detalii asupra veșmintelor și podoabelor purtate de fată. Frecvența simbolurilor erotice descifrează același sens marital. Prezența refrenelor "Liană fată dalbă", "Cununiță d-ochesiță", "Cunună de vinețele", ca și refrenele din colindele de flăcăi "Junelui, junel bun", "mirelui tinerel" sunt elemente cu evidentă valoare maritală.

Cununa, simbol poetic al nunții este frecvent invocată în colinde, după cum apar și alte mențiuni specifice cadrului ceremonial al nunții, ca de exemplu colăceii, purtători de însemne speciale (ștergare, batiste) cu rost funcțional special în scenariul obiceiului:

"Și eu cred că-mi pare bine

Astăzi, mâine nunta-mi vine,

Dacă voi nu mă credeți

Stai cu mine și vedeți,

Pă cea guriță de vale

Colăcerii cum îmi vin

Câte unul, câte doi,

Câte trei alăturați

Cu batiste aghiotanți

Și-aia vin ca să mă ia

De la frați, de la părinți

Să mă ducă-ntre alte curți"¹³

Colindele de flăcău tratează tematic problema inițierii, fie în treburile domestice, în activitățile specifice, cele agrare și de creștere a animalelor, fie proiectate pe plan fabulos, prin îndeplinirea unor acțiuni ce presupun curaj, voinicie, adevărate fapte eroice. Cele implementate orizontului de viață agrară și pastorală îl prezintă pe flăcău în însuși

miezul activității practice, sugestia materială fiind voalată, uneori chiar absentă:

“Sub aripa carului
Este strunga oilor,
Dar în strungă cine-ș mână?
Ionică făt frumos,
Suti, suti oi cornute
Zece-or zece de berbece.”¹⁴

IV. Sfera vieții sociale apare de asemenea în planul referențial al colindei. În colinda de față, în care nunta este sugerată ca evenimentul cel mai dorit, apar inserate elemente cu valoare de document etnografic. Prin căsătorie fata pleacă - conform normei tradiționale - din casa părinților în gospodăria bărbatului, integrându-se altui neam, neamul constituind nucleul comunității sociale a satului:

“Apă răce nu ți-oi da
Că io-s fată logodită
Astăzi, mâine nunta-mi vine”
Și mă ia din ceste curți
Din ceste curți di acești părinți
Și mă trece peste munți,
Pisti munți în alte curți
Alte curți, la alți părinți
Alți frați, alte surori
În alte grădini cu flori.”¹⁵

Într-un final de colindă din Năsăud, apare clar reliefată atât ideea de neam - deci a legăturii de cosanguitate cât și a moșiei - rudenie spirituală, convențională de penetrantă în viața satului românesc.

“Să trăiți, să îmbătrâniți
Iosagul (averea) să-l stăpâniți
Să-nsurați, să măritați
De soți să vă bucurați
Fini, fine să cuprindeți
Strănepoți să-i vedeți
Anul care va să vie.”¹⁶

Deosebit de interesantă este menționarea exclusiv în textul de colindă, între darurile oferite de naș, a unui pahar ceremonial. Într-un text cules de noi în Porumbacu - Sibiu, acesta se specifică ca dar de botez:

“Nu, nu-i pahar de vânzare
Nici pahar de schimbare
Dar mi-e mie arătare
Că-i un dar de la nănaș
Atunci mie mi l-o datu
Când pe mine m-o botezatu
În cinstea botezului.”¹⁷

Informațiile din răspunsurile la chestionarul B.P. Hașdeu din toate zonele (Banat, Oltenia, Muntenia) certifică existența unui pahar

ceremonial, nota sa particulară fiindu-i conferită atât de circumstanța dăruirii (botezul), donator (nașul), decide funcționalitatea lui restrictivă, numai la marile sărbători.

Am oferit prin comunicarea noastră o lectură particulară, originală a textului de colindă, text care în substanța lui este un text de felicitare, urare, dar care prin forare poate constitui importante elemente de ordin documentar etnografic.

NOTE

- ¹ Titus Moiescu, Colinde (colecție alcătuită și îngrijită de Titus Moiescu), București, Editura Muzicală, p. 12
- ² Arhiva de folclor, I.E.F., F.A., 3407, Porumbacu - Sibiu.
- ³ Gheorghe Cucu, 200 de colinde populare, Societatea Compozitorilor Români, București, 1936, p. 35
- ⁴ Vasile Doniga, Folclor din Maramureș, București, Editura Minerva, 1980, p. 211
- ⁵ Gheorghe Cucu, Vol. cit, p. 35
- ⁶ P.P. Panaitescu, Introducere în istoria culturii românești, București, Editura științifică, 1969, p. 172
- ⁷ Teofil Frâncu și Aurel Candrea, Românii din Munții Apuseni, București, 1988, p. 193-194
- 8 Bella Bartok, Roumanian Folk Music, vol. 4, Carols and Christmas Songs (colinde), Haga, 1976, p. 304
- 9 Grigore Tocilescu și Cristea N. Țapu, Materialuri folcloristice, vol. 3, București, Editura Minerva, 1981, p. 12
- 10 Teofil Frâncu, Aurel Candrea, Vol. cit, p. 188
- 11 Apostol D. Culea, Datini și muncă, vol. 1 (f.a), p. 82-83
- 12 Maria Bocșe, Grâul - finalitate și simbol în obiceiurile cu caracter agrar în Valea Barcăului, în "Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", 1977, Cluj-Napoca, p.264
- 13 Petru Caraman, Literatura populară, seria "Caietele arhivei de folclor" Iași, 1982, p. 47
- 14 Arhiva de folclor I.E.F., fg. 123 b, Soveja - Vrancea
- 15 Grigore Tocilescu, Materialuri folcloristice, vol. II, București, 1900, p. 1471
- 16 Colinde din Șanț - Năsăud, în "Sociologie românească"; 12/1936, p. 14
- 17 Germina Comarnici, Culegere personală, Porumbacu - Sibiu, 1978